

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Аминов Хамидулла Абдирахимович*
БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ 9-14
- Неъматов Рустам Абдуваид ўғли*
ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР 15-23
- Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich*
FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIK LARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR 23-32
- Мансуров Музаффаржон*
СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ 32-42
- Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich*
FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA 43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Kurpayanidi Konstantin Ivanovich*
COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TECHNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI 49-55
- Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li*
KOMPANIYALAR SAMARALI BOSHQARUV TIZIMIDA ICHKI NAZORATNING O'RNI 56-65
- Абдуллаева Зульфия Иззатовна*
ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ 66-74
- Алимова Муниса Юлчиевна*
ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ 75-80
- Абдиева Наргиза Шухратовна*
ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ 81-91
- Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ 92-97
- Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li*
BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 98-103
- Савинова Галина Анатольевна*
ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ 104-108
- Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li*
QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TECHNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI 109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
 АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
 ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ 126-132

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли
 РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Аликулов Хусниддин Акбарович
 ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .142-151

Саидова Камола Усканбаевна
 РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
 MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOIIY-
 FALSAFIY TAHLILI 157-162

Хасанов Бобуржон Хакимович
 ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҲОЖИВИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
 AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF168-172

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
 MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
 MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
 PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
 O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
 O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
 MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI 214-219

Murodova Nilufar Karomatovna
BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi
XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna
"MULLO NASRIDDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li
МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitara Xaydarovna
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI-ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

07.00.00 – Тарих фанлари

Raxmanov Zafar Adilovich

O'zR FA Milliy arxeologiya markazi
katta ilmiy xodimi, t.f.f.d. (PhD)

Aloxunov Alisher Ahmadjonovich

FarDU Jahon tarixi kafedrası
dotsenti, t.f.f.d. (PhD)

FARG'ONA VODIYSI ARXEOLGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR

Annotatsiya. Mazkur maqolada Farg'ona vodiysi relyefiga ko'ra to'rt xil tabiiy-geografik zona-landshaftda tasnif etilgani, tarixiy taraqqiyot jarayonida bu landshaftlar insonlar tomonidan turli davrlarda o'zlashtirila borilishi natijasida qadimgi inson izi qoldiqlari, moddiy madaniyati, qolaversa, arxeologik yodgorliklarning joylashuvi qonuniyatlari masalasini aniqlashga doir ayrim fikr-mulohazalar va tahlillar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Farg'ona vodiysi, landshaft, relyef, tabiiy-geografik zona, tabiiy-geografik sharoit, paleolit, mezolit, neolit, eneolit-bronza davrlari, arxeologik yodgorliklar.

Рахманов Зафар Адилевич

Старший научный сотрудник
Национального центра археологии
Академии наук Республики Узбекистан,
доктор философии по историческим наукам (PhD)

Алохунов Алишер Ахмаджонович

Доцент кафедры мировой истории ФарГУ,
доктор философии по историческим наукам (PhD)

ЗАКОНЫ РАСПОЛОЖЕНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ: АНАЛИЗ И ОБСУЖДЕНИЕ

Аннотация. В данной статье проводится классификация Ферганской долины на четыре различные природно-географические зоны-ландшафты по рельефу, как результат исторического освоения этих ландшафтов людьми в разные периоды, остатки древних следов человека, материальной культуры, а также местонахождение археологических памятников. Были выдвинуты некоторые мнения и анализы для решения вопроса о закономерности.

Ключевые слова: Ферганская долина, ландшафт, рельеф, природно-географическая зона, природно-географические условия, палеолит, мезолит, неолит, эпоха энеолита и бронзы, археологические памятники.

Rakhmanov Zafar Adilovich

Senior Researcher, National Center of Archeology,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Philosophy in Historical Sciences, (PhD)

Alohunov Alisher AhmadzhonovichAssociate Professor of the Department of World History, FarSU,
Doctor of Philosophy in Historical Sciences, (PhD)**LAWS OF LOCATION OF ARCHAEOLOGICAL SITES OF THE FERGANA VALLEY: ANALYSIS AND DISCUSSION**

Abstract. This article classifies the Ferghana Valley into four different natural-geographic zones-landscapes according to the relief, as a result of the historical development of these landscapes by people in different periods, the remains of ancient human traces, material culture, as well as the location of archaeological sites. Some opinions and analyzes have been put forward to address the issue of regularity.

Key words: Ferghana Valley, landscape, relief, natural-geographical zone, natural-geographical conditions, Paleolithic, Mesolithic, Neolithic, Eneolithic and Bronze Age, archaeological sites.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N03>

Kirish. Arexologiya fanida qadimgi yodgorliklar asosiy o'rganish obyekti hisoblanib, O'rta Osiyo, jumladan O'zbekiston hududida bunday yodgorliklar davriy ketma-ketlik jihatdan bir-biridan farq qiladi, albatta bu ularning joylashuvi masalasida ham xilma-xillikni ko'rsatadi.

O'zbekistonning shimoli-sharqiy hududlari arxeologik yodgorliklari landshaft nuqtai nazardan bir qancha relyeflarda joylashgan. Xususan, Farg'ona vodiysi haqida so'z ketganda, albatta, bu o'lkaning relyefiga ko'ra to'rt xil tabiiy-geografik zonaga bo'linishini ko'rish mumkin. Bunday bo'linish, ya'ni markaziy cho'l-sahro; tekislik; tog' oldi hamda tog'li hududlarga ajralishi vodiya arxeologik tadqiqotlar olib borgan olim Yu.A.Zadneprovskiy tomonidan 1962-yildayoq aytib o'tilgan[15:7].

Farg'ona vodiysi paleozoy erasidayoq tektonik botiq sifatida tarkib topgan bo'lsa-da, bu hududda quruqlik hamma yerda bir vaqtda paydo bo'lmagan. Vodiyni o'rab turgan tog'larda quruqlikning paydo bo'lish jarayoni paleozoyda, adirlar qismida mezozoyda, vodiyning tekislik qismida antropogenda ro'y bergan[33:45]. Lekin keyingi yillarda olimlarning boshqa tadqiqotlarida Farg'onaning litologik va geomorfologik tuzilishi o'rganilar ekan, quyidagi asosiy geomorfologik jarayonlar ajratib ko'rastilgan:

1. *Yuqori tog' zonalari.* U Turkiston, Oloy, Farg'ona, Chotqol va Qurama tizmalari bilan ifodalanadi, ular tor vodiylar va daralar bilan kesilgan ulkan cho'qqi va tizmalarga ega.

2. *Tog' va tog' oldi zonalari.* Ular baland tog'lar va adirlar oralig'ida joylashgan. Janubiy Farg'onada bu zonaning kengligi 40 km gacha yetadi. Bu yerda tog' tizmalari chuqur daralar bilan almashinadi. Shimoliy Farg'onada ular g'ayrioddiy qo'zg'aluvchan qoyalardan tashkil topgan. Vodiyning shimoli-g'arbiy qismida paleogen-neogen yotqiziqlaridan past tog' tizmalari joylashgan.

3. *Adir zonalari.* Adirlar Farg'ona pasttekisligi bilan chegaradosh bo'lib, ko'plab daryolar va soylar bilan kesilgan tekis-qavariq tepaliklardan iborat. Sel oqimlarining o'tishi natijasida bu yerda jarliklar tarmog'i paydo bo'lgan, ularning yon bag'irlari tog'li toshlar va mayda toshlar bilan qoplangan. Vodiyning janubi-sharqiy qismi asosiy qismidan neogen va to'rtlamchi davr lyosli-qayroq toshli yotqiziqlari mavjud bo'lgan adirlar bilan ajralib turadi. Janubiy Farg'onaning adrlari Xo'jand shahri yaqinidan boshlanib, shimol, shimoli-sharqda Isfayramsoyga qadar cho'zilib boradi. Ular bir yoki ikki qatorli baland adirlardan iborat. Shimolda adirlar Uchqo'rg'onning shimoli-sharqidan boshlanib, kam quvvatli less bilan

qoplangan uchlamchi davr ohaktoshlardan tashkil topgan past tepaliklar va qiya platolar ko'inishida Chust tomonga cho'zilib boradi. Less tuproq bu adrlarning hammasini qamrab olmaydi. Buni Shoxidon va Chust o'rtasidagi, neogen qatlamlar tez-tez yuzaga chiqqib turadigan hududda kuzatish mumkin.

4. *Adiroldi va adirlararo pastlikistlik zonalari.* Janubiy Farg'onadagi adiroldi va adirlararo chuqurliklar Chimyon qishlog'i yaqinida joylashgan bo'lib, sharqqa qarab Karkidon suv omborigacha cho'zilib, ularning kelib chiqishi prolyuvial-delyuvial cho'kindilaridan iborat. Yuqoridan ular qalinligi 0,5 dan 3 m gacha bo'lgan mayda tuproq bilan qoplangan. M.A.Pankov o'z vaqtida bu mayda tuproqlarning shakllanishida antropogen omil ma'lum o'rin egallashini kuzatgan. Sharqiy Farg'onada janubi-g'arbdan shimoli-sharqqa qarab Oiyim-Xo'jabod-Marhamat adiroldi pastekistligi va qattiq-galka cho'kindi hamda mayda tuproq bilan qoplangan ko'ndalang daryo vodiylari cho'zilgan. Bir qator daryolar – Qoradaryo, Oqbura, Aravonsoy, Jingilsoy va Toldiqsoyning faolligi natijasida o'ziga xos allyuvial konuslar hosil bo'lgan. Shimoliy Farg'onada Nanay, Iskovot-Zorkent-Pishqaron, Kosonsoy, Ququmboy, Olmos-Chust-Varzik, Asht-Bobadarxon adirlararo chuqurliklari ajralib turadi. Ularning barchasi shag'al ustida turli qalinlikdagi loy va tuproq bilan qoplangan. Yupqa tuproq qoplamining qalinligi allyuvial konuslarning yoshiga va albatta, joylashishiga bog'liq. S.A.Shuvalovning kuzatuvlariga ko'ra, zamonaviy allyuvial konuslarning pastki terasslari qalin mayda tuproq qoplamasi, allyuvial konuslarning ustki terasslari yesa yupqa mayda tuproq qoplamasi bilab qoplangan. Qadimgi konuslar deyarli mayda tuproq qoplamidan mahrum. Masalan, Kosonsoy adirlararo depressiyasida mayda tuproq qoplamining qalinligi 10 m gacha boradi.

5. *Tekislik, pastekislik va dasht zonasi.* Sirdaryo bo'yida Uchqo'rg'ondan Axxi qishlog'igacha bo'lgan tekislik Sirdaryoning cho'kindilari va shimoldan oqib o'tuvchi daryolar (Namangansoy, Kosansoy va boshqalar) bilan qoplangan, ular shag'al va lyoss tuproqlardan iborat. Tekisligi va sug'orilishi tufayli bu joylar gullab-yashnayotgan hududlar hisoblanadi. Pop yaqinida tekislik minimal darajada torayadi, ba'zi joylarda u deyarli yo'qoladi, keyin yesa pastda yana paydo bo'ladi. Ta'kidlash joizki, To'da qishlog'ining g'arbida, ayniqsa G'urumsaroy orqasida hech narsa bilan qoplanmagan shag'al konlari qayd etilgan [7:10-11].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Farg'ona vodiysi arxeologik yodgorliklari joylashuv qonuniyatlari hamda urbanizatsiya jarayonlari bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot ishlari bugungi kunda o'z yechimini to'liq topgani yo'q deb o'ylaymiz. Bu hudud tarixi bevosita davlatimiz tarixining ajralmas qismi sifatida o'rganilar ekan, uni o'rganish masalalari ancha ilgari, mustaqillikdan oldingi yillarga taalluqli bo'lsa-da [10:185-186; 25:109-170; 13:16-34; 14:99-107], bugungi kun nuqtai nazardan Farg'ona vodiysi tarixini, vodiya joylashgan arxeologik yodgorliklarni qaytadan qayd etish, zamonaviy texnika vositalaridan foydalangan holda obidalarining koordinatlari va o'lchamlarini, kosmik rasm (syomka)larini, zamonaviy fotoapparatlar bilan yodgorliklarning rasmlarini yangitdan olish, bu hududning o'rganilishi tarixiga tanqidiy yondoshgan holda arxeologik yodgorliklarning joylashuv qonuniyatlari bo'yicha yangi hulosalar chiqarish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Lekin bunda vodiyning tosh davri yodgorliklari xaritasini tuzishga qaratilgan U.Islomov va K.Kraxmalning, ilk temir davri bo'yicha Y.Zadneprovskiyning ishlarini nazardan chetda qoldirmaslik kerak [20; 15].

Mustaqillik yillarida ham vodiyni arxeologik jihatdan tadqiq etish borasida bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, B.H.Matboboyevning ilk o'rta asr yodgorliklarini

o'rganish asosida tuzgan xaritasi va undagi yodgorliklarni daryo vohalari bo'yicha joylashuv qonuniyatlari boshqa davr arxeologik yodgorliklarini o'rganish uchun andoza hisoblanadi [28:80-88].

Shuningdek, S.Kudratovning "Поселения левобережья р. Нарын в Фергане", G.Ivanovning "Археологические культуры Ферганы (периодизация и синхронизация)", F.Maksudovning "Становление и этапы развития земледельческой культуры южной Ферганы", B.Abdullayevning "Возникновение и этапы развития фортификации Ферганы в древности и средневековье", A.Aloxunovning "Farg'ona vodiysining bronza va ilk temir davri tarixi (madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy munosabatlar muammolari)", Z.Rahmanovning "Этапы освоения Северной Ферганы (на основе изучения археологических памятников)" kabi nomzodlik dissertatsiyalarida [24; 16; 26; 3; 5; 31] Farg'ona vodiysining u yoki bu hududi masalalari o'rganilgan.

Natijalar va muhokama. Yuqorida qayd etilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, Farg'ona vodiysi hududida turli landshaftlar mavjud bo'lib, tarixiy taraqqiyot jarayonida bu landshaftlar insonlar tomonidan turli davrlarda o'zlashtirila borgan. To'g'ri tabiiy-geografik zonalarga ajratish bo'yicha tadqiqotchilar tomonidan ajratilgan hududlar tasnifi bir-biridan keskin farq qilmasa-da, ularda ayrim qo'shimchalarni ko'rish mumkin. Aslida gap ularning qanday zonalarga ajratilishida emas, balki ularda qadimgi inson izi qoldiqlari, moddiy madaniyati, qolaversa, arxeologik yodgorliklarning joylashuvi qonuniyatlari masalasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyida birin-ketinlikda hududlar kesimida arxeologik yodgorliklarning joylashuv ekologiyasi va qonuniyatlarini ko'rib chiqamiz. Yuqorida keltirilganidek, birinchi bo'lib, Farg'ona vodiysining yuqori tog'li zonalari Turkiston, Oloy, Farg'ona, Chotqol va Qurama tizmalari bilan ifodalanib, bu zonada asosan qadimgi tosh davri makonlari aniqlangan. Misol uchun, Janubiy Farg'onada Oloy tog' tizmasiga kiruvchi Eshma tog' tizmasi etagida hozirgi Xaydarkon shahrining g'arbiy chekkasida dunyoga mashhur Selungur g'ori aniqlangan. Ushubu yodgorlik topilgan hududning geografik joylashuvi aynan Farg'onaning litologik va geomorfologik tuzilishi nuqtai nazaridan birinchi ajratib ko'rsatilgan yuqori tog'li zonalari hududiga kiradi. Bu yodgorlik dengiz sathidan 1875 m balandlikda joylashgan.

Agar biz tosh davri yodgorliklarining xaritasiga qaraydigan bo'lsak, asosan, ilk paleolit va o'rta paleolit davri yodgorliklari vodiyni janubi-g'arbiy qismida uchraydi. Bunda biron-bir qonuniyat sababchimi? yoki shimoliy-sharqiy hududlarni yetarli o'rganilmaganligimi? Bizningcha, shimoliy-sharqiy hududlarda ham tosh davri odamlarini yashashi uchun antropogen davridan boshlab sharoit bo'lgan, lekin hozirgi paytda yodgorliklarning yo'qligi arxeologik qidiruv-tekshiruv ishlarining yetarli bo'lmaganidan dalolat beradi.

Bu holatni isboti sifatida 2013-yillarda Farg'ona vodiysi shimoliy hududlarida tosh davri arxeologik otryadi tomonidan qidiruv-tekshiruv ishlari jarayonida so'nggi tosh davriga oid aniqlangan topilma joylarni misol qilish mumkin. Shimoliy Farg'onaning yuqori paleolit davri ibtidoiy odamining vaqtinchalik manzilgohlarini aniqlashga muvaffaq bo'lgan O'zR FA Arxeologik tadqiqotlar instituti xodimlarining Chodak qishlog'idagi qidiruv-tekshiruv va kuzatuv ishlari so'nggi paleolit davri madaniyati rivojlanishining dastlabki bosqichlariga oid yangi arxeologik materiallarni aniqladi [8:15-16].

Tadqiqot davomida Chodak qishlog'idan o'tuvchi Chodaksoyning yuqori oqimida Egriqulatasoy topilma joyi qayd qilindi. Bu topilma joy dengiz sathidan 1500 m balandlikda joylashgan.

Ekspeditsiyaning ikkinchi yangiligi, Munchoqtepa-2 yodgorligidan topilgan materiallarning texnik va tipologik tahlili ushbu yodgorlikning so'nggi paleolit davriga to'g'ri kelishini aniqladi. Bu topilma joy dengiz sathidan 385 m balandlikda bo'lib, yuqoridagi qonuniyatga to'g'ri kelmaydi. Bu borada shuni aytish mumkinki, Munchoqtepa-2 topilmalari Egriqulatasoy topilmalariga juda yaqin va ularni bir davrga oidligi insonlarning bir vohada, ya'ni Chodaksoy vohasining yuqori oqimidan quyi oqimi tomon ko'chib yurganligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, yaqin vaqtgacha Farg'ona vodiysida yuqori paleolit davriga oid manzilgoh ma'lum bo'lmaganligini hisobga olsak, Chodak va Munchoqtepa-2 so'nggi paleolit manzilgohlarining topilishi va o'rganilishi Shimoliy Farg'onaning qadimiy tarixidagi yetishmayotgan bo'shliqni to'ldiradi.

Vodiyning mezolit davri yodgorliklari ham aynan tog'li relyefda joylashgan bo'lib, Janubiy Farg'onada bu yodgorliklar Chashma, Obishir I-V va yangi aniqlangan Surungur makonlari hisoblanadi [34:319-337]. Bu yodgorliklar dengiz sathidan 1500 m balandlikda joylashgan. Farg'ona vodiysining yuqori tog'li zonalarida arxeologik yodgorliklarining joylashuvi bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak, demak ular asosan yuqori tog' tizmalari hududlarida, g'or makonlarda yoki kichik soylar atrofidagi ungurlarda joylashganligini ko'rish mumkin.

Farg'ona vodiysining tog' va tog' oldi zonalarida joylashgan arxeologik yodgorliklarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, bunda ibtidoiy qabilalarning izlari Farg'ona vodiysining shimoli-sharqiy qismida ham topilgan [21:6. Ris. 1]. Misol tariqasida Toshko'mir topilmajoyini oladigan bo'lsak, bu yodgorlik dengiz sathidan 700-800 m balandlikda joylashgan.

Lekin istisno tariqasida tabiiy-geografik rayonlashtirishning ikkinchi guruh zonalarida keyingi davr yodgorliklari ham uchrab turadi. Yuqorida eslab o'tilgan Chodak qishlog'ida Chodaksoyning o'rta oqimida dengiz sathidan 1000-1500 m balandlikda olimlar fikriga ko'ra ko'chmanchi chorvadorlarga taalluqli bo'lgan mahalliy aholi tilida "mug'xona" deb atalgan qabr-qo'rg'onlar mavjud. Bu yodgorliklar asosan miloddan avvalgi I va milodiy VI asrlarga oid qurum va mug'xona tipidagi dafn inshootlari hisoblanadi [9:24].

Bundan tashqari, vodiyning keyingi davr arxeologik obidalarini ko'radigan bo'lsak, ularning eng kam o'rganilgan qismi eneolit-bronza davrlariga to'g'ri keladi. Bu davr bo'yicha alohida tepalarning saqlanmaganligining asosiy sababi birinchidan, bu davr qatlamlari, odatda, antropogen qatlamlarining ostida qolib ketganligi bilan izohlanishi kerak. Ikkinchidan, tepalarning saqlangan qismi ham vodiyning aholisi ko'pligi tufayli buzib yuborilgan bo'lishi kerak.

Lekin keyingi yillarda vodiyning turli hududlarida topilayotgan ayrim turdagi ashyolar vodiylar hududida ham eneolit-bronza davrlariga oid yodgorliklar mavjudligi to'g'risida o'ziga xos "signal"lar bermoqda. Bunday topilmalarga dastlab Farg'ona vodiysining janubiy qismida So'x daryosi havzasida topilgan ikki ilon tasvirli "toshtumor" yoki bizni fikrimizcha, "torozi toshi" buyumini aytish mumkin [11:9-13; 12:54-56; 22]. Bu topilma dengiz sathidan taxminan 1000-1100 m balandlikda aniqlangan. Shuningdek, hozirgi vaqtda vodiyning shimoli-sharqiy qismida - Shomollisoy, Paxtaobod, sharqiy qismida - Andijon, Qorasuv, O'sh topilmalarini ham alohida ta'kidlab o'tish kerak [1:280-290; 30:70-74]. Bu hududlarda topilgan torozi toshlarini boshqa hududlardagi aniqlangan toshlar bilan qiyosiy tahlili ularni eneolit yoki ilk bronza davriga

oidligini ko'rsatmoqda. To'g'ri hozirgacha bu torozi toshlari bo'yicha polinologik yoki qatlamlardan olingan radiokarbon tahlillar amalga oshirilmagan. Hozirga qadar aniqlangan topilmalar ham madaniy qatlamda emas, tasodifiy topilma hisoblanadi. Shunga qaramasdan ularni bugungi kunda o'rganilishi darajasidan kelib chiqib davriy jihatdan ilk bronza davri bilan sanalashtirish mumkin.

Farg'ona vodiysining uchinchi zonalardagi tabiiy-geografik muhitga tog'oldi, adir rayonlari kiradi. Bu tabiiy-geografik mintaqada asosan adirlar oralaridan kesib o'tuvchi tog' soylarining havzalarida dehqonchilik qilishga qulay sharoit hosil bo'lgan. Bu tabiiy-geografik sharoit yuqorida qayd qilingan to'rtinchi zonalar tabiiy-geografik sharoitdan kam bo'lmagan. Tekislik hududlaridan ko'ra afzallik tomoni bu hududlarda dehqonchilikdan tashqari chorvachilikni rivojlantirish uchun ham juda qulay sharoit mavjud edi.

Tog'dan oqib tushayotgan daryo suvi yirik daryolarning suviga nisbatan kamroq bo'lganligi uchun ham uni boshqarish nisbatan oson bo'lgan. Albatta bunday omil ilk dehqon jamoalari uchun qulay edi. Chunki hali mukammal texnik vositalarga ega bo'lmagan qadimgi zamonlarda odamlar osonroq dehqonchilik qilishlari uchun aynan tog' soylarini oqib tushib o'zining shiddatli kuchini yo'qotgan joylarda dehqonchilik qila boshlaganlar. Ikkinchidan, o'zining tog'dan tushayotgandagi shiddatini yo'qotgan daryoga to'g'on solish oson edi.

O'rta Osiyoning, shu jumladan, Farg'ona vodiysining tog'oldi hududlaridagi adirlarning ustki qismlarini yoki adirlarning etaklarida chorvador aholiga mansub mozor-qo'rg'onlar ko'plab topilgan. Bunday mozor-qo'rg'onlarning adirlarning ustilarida, yonbag'irlarida bo'lishi, tog' soylari yoki daryolarining terassalarida esa dehqon jamoalarining turar-joylarini bo'lishi aynan shu hududlar uchun xarakterlidir. Bu yerlarda Farg'ona vodiysi qadimgi tarixi uchun "Chust madaniyati" nomini olgan ilk dehqonchilik bilan shug'illanuvchi jamolardan qolgan yodgorliklarni ko'rsatish mumkin. Bunday yodgorliklarning yorqin misoli Chust shahri yaqinida dengiz sathidan 700 m balandlikda joylashgan Buonamozor (qadimgi Chust) manzilgohini, Andijon viloyati Jalolquduq tumanidagi Oyim qishlog'ida dengiz sathidan 650 m balandlikda joylashgan Dalvarzin qo'hna shahrini, Namangan viloyatining Kosonsoy tumanidagi dengiz sathidan 780 m balandlikda joylashgan Buloqboshi nomli so'nggi bronza davriga oid yodgorlikni [18:18], O'sh shahri yaqinidagi Sulaymontog' etagidagi dengiz sathidan 900-1000 m balandlikda joylashgan qadimgi O'sh manzilgohini ta'kidlash o'rinli.

Keyingi yillarda Qirg'izistonning Jalolobod viloyatida dengiz sathidan 1000-1050 m balandlikda joylashgan Shag'im nomli bronza davriga oid sopolli madaniyatiga tegishli yodgorlikning topilishi ham muhim ahamiyatga ega bo'ldi [6:256-265].

Farg'ona vodiysining to'rtinchi tabiiy-geografik landshaftiga adiroldi va adirlararo pastekislik zonalarini kiradi. Ushbu hududda vodiyning ko'proq antik va ilk o'rta asrlar yodgorliklari aniqlangan. Bunga misol tariqasida Janubiy Farg'onada Chimyon qishlog'i yaqinidagi Honqiz qishlog'ida dengiz sathidan 600 m balandlikda aniqlangan Mug'qal'a, Honqiz mozor-qo'rg'onlarini, dengiz sathidan 670 m balandlikda joylashgan Sufon mozor-qo'rg'onlarini, dengiz sathidan 605-610 m balandlikda joylashgan Arktepa va Oqtepa yodgorliklarini, dengiz sathidan 620 m balandlikdagi Arsif mozor-qo'rg'onlarni, dengiz sathidan 620 m balandlikdagi Karkidon suv ombori guruh yodgorliklarini, shuningdek, dengiz sathidan 640 m balandlikdagi Karkidon mozor-qo'rg'onlarini qayd etish mumkin.

Tekislik, pastekislik va dasht zonalri vodiyning markaziy qismlari, ya'ni cho'l-sahro zonasi hisoblanib, bunga asosan markaziy Yozyovon cho'llaridan Qoraqalpoq cho'llarigacha bo'lgan hududlar kiradi.

Namangan viloyatining Zadaryo tumani va umuman Sirdaryoning chap tomonidagi yerlar xuddi shu zonaga taalluqli. Bu hududlardan arxeologlar ko'proq neolit davriga oid ko'plab makonlarni aniqlashgan [19; 32; 4:13-20]. Qiziq jihati shundaki, Farg'ona vodiysining neolit davri yodgorliklari qadimgi tosh davri yodgorliklari joylashgan landshaftdan o'zgacha hududlarda aniqlangan. Chunki, Markaziy Farg'ona yerlari tosh davrida tog'lardan oqib kelgan soylarning katta miqdordagi suvi natijasida juda ko'plab ko'llarni hosil qilgan edi. Bu ko'llarning atroflari botqoq yerlardan, bo'tali o'rmonlardan va qamishzorlardan iborat bo'lganligi uchun ham bu hududlar neolit davri ovchi va baliqchilarining ov qilishlari, baliq tutishlari va umuman xo'jalik yuritishlari uchun juda qulay bo'lgan. Shuning uchun ham bu hududlardan XX asrning 50-60-yillarida ko'plab tosh davrining makonlarini topishga muvaffaq bo'lganlar [23:45-47; 29:36-72]. Bu bilan vodiyning cho'l-sahro zonasiga kiruvchi mazkur hududlarda "faqat tosh davrining arxeologik yodgorliklari joylashgan" demoqchi emasmiz. Namangan viloyatida bir qancha qadimgi va o'rta asrlarga oid yodgorliklar, chorvadorlarning mozor-qo'rg'onlarining borligi o'z paytida arxeolog olim M.H.Isomiddinov tomonidan ro'yxatga olingan [17]. Andijon viloyatida huddi shunday ishni B.Abdulgaziyeva va B.H.Matboboyevlar amalga oshirganlar [2; 27; 28].

Bundan tashqari beshinchi zonalardagi yodgorliklarga asosan, tekislik yerlardagi arxeologik yodgorliklar kiradi. Bu tabiiy-geografik landshaft insoniyat tomonidan eng qadimgi davrlardan boshlab egallanib kelingan. Jumladan, bunday hududlarga vodiyning Norin va Qoradaryo oralig'idagi yerlar ham taalluqli bo'lib, bunday joylar qadimgi davrlardanoq dehqon jamoalari tomonidan egallangan. Buning asosiy sababi Norin va Qoradaryo Sirdaryoni hosil qilgan eng yirik daryolar qatoriga kiradi. Bu har ikki daryoning qadimgi geologik davrlardagi yotqiziqqlari tufayli ushbu hududlarda juda qalin lyoss tuproqlarining qatlamlari hosil bo'lgan. Aynan shunday lyoss tuproqlari qalin yotqizilgan yerlarda ilk dehqonchilik jamoalarining makonlari hosil bo'lgan. Albatta o'sha arxeologik yodgorlikning paydo bo'lishi uchun yana bir muhim bo'lgan omil, ya'ni, suv manbaining bo'lishi muhim rol o'ynar edi. Shuning uchun Qoradaryo bilan Norin daryosining o'rtasidagi tekislik yerlardan dehqon va chorvador jamoalarining makonlari aniqlangan [15:108].

Xulosa. Bugungi kunda Farg'ona vodiysining arxeologik yodgorliklarini to'liq ravishda zamonaviy texnika vositalaridan foydalangan holda tanqidiy o'rganish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki Farg'ona vodiysi aholisining ko'pligi va zich bo'lganligi sababli juda ko'plab yodgorliklar yo'qotilgan. Bu yodgorliklarni topib, tiklab, ularni o'rganish ayniqsa, Farg'ona vodiysi arxeologiyasi uchun dolzarb muammo hisoblanadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Isamiddinov M.X., Kambarov N.Sh. A new archeological site of the eneolithic and early bronze ages of Fergana // Section 1: Archeology and Ethnology of the Fergana Valley // International scientific-peer-reviewed online conference: "The history of the Fergana

- Valley in new researches". Published by Research Support Center. May 18, 2021. –P.280-290.
2. Абдулгазиева Б. Восточная Фергана в древности и раннем средневековье (система расселения, районирования и типология). Автореф. дис. канд. ист. наук. Самарканд, 1988. – 20 с.
 3. Абдуллаев Б.М. Возникновение и этапы развития фортификации Ферганы в древности и средневековье (кон. II тыс. до н.э. – нач. II тыс. н.э.). Автореф. дисс. ... канд. истор. наук. – Самарканд, 2007. – 29 с.
 4. Алишер кызы С., Рахманов З., Хошимов Х., Шнайдер С. Степень сохранности памятников неолита на территории Центральной Ферганы (результаты археологической разведки в 2022 году) // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий / М-во науки и высш. образования Рос. Федерации, Ин-т археологии и этнографии Сиб. отд-ния Рос. акад. наук. – Новосибирск: Изд-во ИА ЭТ СО РАН, 2022. – Т. XXVIII. – С. 13-20.
 5. Алохунов А.А. Фарғона водийсининг бронза ва илк темир даври тарихи (маданий, ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муносабатлар муаммолари). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (Phd) ... диссертацияси автореферати. – Фарғона, 2020. – 54 б.
 6. Аманбаева Б.Э., Рогожинский А.Е., Мэрфи Д. Могильник Шагым – новый памятник эпохи бронзы восточной Ферганы (Кыргызстан) // Археологические исследования в Узбекистане 2004–2005 годы. Вып. 5. – Ташкент: 2006. – С. 256–265.
 7. Анарбаев А.А. Ахсикет – столица древней Ферганы. – Ташкент: Tafakkur, 2013. – 535 с.
 8. Анарбаев А.А., Сайфуллаев Б.К., Раджабов А.Ю. Новые данные по палеолиту наманганской области // АИ в Узбекистане 2012 год. Вып. 9. – Самарканд, 2013. – С. 15–16.
 9. Баратов С.Р. Культура скотоводов Северной Ферганы в древности и раннем средневековье (по материалам курумов и мугхона). Автореф. дисс. ... канд. истор. наук. – Самарканд, 1991. – 24 с.
 10. Бернштам А.Н. Историко-археологические очерки Центрального Тянь-Шаня // Материалы и исследования по археологии СССР. №26. – М.-Л., 1952. – 346 с.
 11. Богомолов Г.И. Сохский амулет // Фан ва турмуш. №2-3. 2004. – С. 9-13.
 12. Богомолов Г.И. Сумка богов, амулет или обыкновенная гиря? // Фан ва турмуш. №1-2. 2020. – С. 54-56.
 13. Горбунова Н.Г. Итоги исследования археологических памятников Ферганской области (к истории и культуры Ферганы) // СА. №3. – Москва: Наука, 1979. – С. 16-34.
 14. Горбунова Н.Г. Некоторые особенности формирования древних культур Ферганы // АСГЭ. Вып. 25. – Ленинград: Искусство, 1984. – С. 99-107.
 15. Заднепровский Ю.А. Древнеземледельческая культура Ферганы. // Материалы и исследования по археологии СССР. №118. – М.-Л., 1962. – 327 с.
 16. Иванов Г.П. Археологические культуры Ферганы (периодизация и синхронизация). Автореф. дисс. ... канд. истор. наук. – Самарканд, 1999. – 25 с.
 17. Исамиддинов М.Х. Разведочные работы по составлению свода археологических памятников Наманганской области Узбекистана в 1982 году. Архив Института Археологии АН РУ.

18. Исамиддинов М.Х., Хасанов М.Х. История древнего и средневекового керамического производства Нахшаба. – Т.: А. Кадыри, 2000. 199 с.
19. Исламов У.И. Обиширская культура. – Т.: Фан, 1980. – 147 с.
20. Исламов У.И., Крахмаль К.А. Палеоэкология и следы древнейшего человека в Центральной Азии. – Т.: Фан, 1995. – 219 с.
21. Исламов У.И., Тимофеев В.И. Культура каменного века Центральной Ферганы. – Ташкент: Фан, 1984. – 304 с.
22. Исомиддинов М. Сўх тоштумори – Ўзбекистон тарихининг ноёб топилмаси // <https://uza.uz/uz/posts/s-kh-toshtumori-zbekiston-tarikhining-noyeb-topilmasi-15-06-2020>
23. Конопля П.Т. Следы людей каменного века на территории Южной Киргизии. «Известия АН Кирг. ССР». Вып. I. 1959.
24. Кудратов С.С. Поселения Левобережья р. Нарын в Фергане (III в. до н. э. – V в. н. э.). Автореф. дисс. ... на соис. учен. степ. канд. истор. наук. – Санкт-Петербург, 1992. – 23 с.
25. Латынин Б.А. Некоторые итоги работ Ферганской экспедиции 1934 г. // АСГЭ. Вып. 3. – Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1961. – С. 109–170.
26. Максудов Ф.А. Становление и этапы развития земледельческой культуры в Южной Фергане (вторая половина I тысячелетия до нашей эры – первая половина I тысячелетия нашей эры по материалам Маргилансайского оазиса). Автореф. дисс. ... канд. истор. наук. – Самарканд, 2002. – 27 с.
27. Матбабаев Б.Х. Древние города Ферганской долины (по археологическим материалам) // Мат. республиканской научно-практической конференции на тему: «Великий шелковый путь и Ферганская долина». – Т.: 2004.
28. Матбабаев Б.Х. К истории культуры Ферганы в эпоху раннего средневековья. – Т.: Тафаккур, 2009. – 256 с.
29. Окладников А.П., Леонов Н.И. Первые находки каменного века в Фергане // КСИА. Вып. 86. – М.: 1961. – С. 36-72.
30. Рахманов З.О. Бир экспонат тарихи // FarDU. Ilmiy xabarlar – Научный вестник ФерГУ. 2021. №6. Илова. – Б. 70-74.
31. Рахманов З.О. Этапы освоения Северной Ферганы (на основе изучения археологических памятников). Автореф. диссертации доктора философии (PhD) по историческим наукам. – Ташкент. – 62 с.
32. Холматов Н. Ўзбекистон неолит даври жамоаларининг моддий маданияти. – Т.: Фан, 2008. – 154 б.
33. Хасанов И.А., Гуломов П.Н., Қаюмов А.А. Ўзбекистон табиий географияси (2-қисм). – Т.: Университет, 2010. – 139 б.
34. Шнайдер С.В., Жилич С.В., Федорченко А.Ю., Редю У., Пархомчук Е.В., Алишер кызы С., Оленченко В.В., Цибизов Л.В., Сердюк Н.В., Зеленков Н.В., Чаргынов Т., Кривошапкин А.И. Сурунгур – новый памятник раннего голоцена в Ферганской долине // Stratum plus. Археология и культурная антропология. №2. – Санкт-Петербург, Кишенев, Одесса, Бухарест. 2021. – С. 319-337.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).